

Tanalla, V. tenall Tanaó (retrò), V. tronar

TANARIDA, provinent d'un més antic *tanaisida*, germà del fr. *tanaisie* i de l'oc. ant. *tenazet*, que ja apareixen en baix llatí des de bastant antic en les formes *tanaxita* i *tanacetum*, d'origen incert; possiblement es tractaria d'un ll. vg. *TENACĒTUM, collectiu del llatí TENAX, -ĀCIS, 'aferrat, tenaç' que s'aplicava especialment a herbes i plantes fortament i extensament adherides al sòl. □ 1.ª doc.: c. 1400.

«Can la cendrada del titimal és dada a beure ab aya, somou lo vòmit, e totes les maneres ['varietats botàniques'] del titimal ['euforbi'] porgen fleuma e malenconia, e valen de l'ayganuz ['hidropesia'], e de manera del titimal és l'auriola, e la èsula e la *tanarida* e altres moltes». No es veu tan clar que sigui la mateixa herba una que presenta com una espècie de donzell o absinti: «Dix J. Dalmaçen que l'exenç --- es de 3 maneres --- l'altre és l'exenç roman, e l'altre, aquel que hom apele *tanaritra*: e aquel val més»; *Libre de Medicines Particulars* d'Ibn Wàfid (c. 1400), pp. 156.1, 36.8, per més que ja l'identifica amb el *tanacetum*, l'ed. Faraudo, 79a. No en sé més notícia catalana fins a la *Flora Farmacèutica* de JTexidor: «*tanacetum vulgare*, --- cast. *tanaceto*, hierba lombriguera --- cat. *tanarida*, herba cuquera» (814).

A Cerdanya ja en vaig sentir parlar a diversos llocs l'estiu de 1935, i a Riu del Pendís, on me l'ensenyaren, vaig veure-la: forma molt característica, amb una flor groga molt vistosa. Es pot confondre amb la torpa o croca (verbascum), perquè descrivint aquesta, la confonien els meus informants (a causa del color de la flor): «—Deveu voler dir *tanaridas*. —?? —Sí, n'hi ha forces a les jaces, fan una flor groga» Er; també a Dorres; però en els mateixos llocs vaig constatar que anomienen *torpa* el verbascum. Igual pel Conflent, des del més alt. A Caudièrs em contaren ja la llegenda sobrenatural: al pobre ramader se li decandia el vacum, invocava auxili, i se li aparegué la fada, que li preceptuava «aplegaràs la *tanarida*, / que torna el bou de mort a vida» (1960).

Com sigui que jo ho vagi reportar a Josep Sebastià Pons, ell em contà que també li ho havien dit; i li féu l'efecte per la veu i l'actitud hieràtica del pagesívol oracle, que li parlava la fada en persona. L'endemà pujàrem junts amunt per la vall canigonena, i a la Bastida del Bulès, i a una indirecta del poeta, parlà també un deixeble de la sàvia aparició, en un mas d'aquells pendissos: «remasseu *tanarida*, / que torna etc.» (1960).

Hem de creure que l'àrea del mot continua en la mateixa forma més enllà de la frontera Nord, car hi ha una «bergerie» dita *Tanaride* en el terme de Lespinassière (una dotzena de km. al N. de Carcassona, Sabarthès (*Dict. Top. Aude*). En francès és *tanaisie* [c. 1223]; i en llengua d'oc tenim un testimoni medieval en la valuosa forma *tenazet*, en unes receptes que semblen del S. XIII o no gaire més tard: «edra terrenca, milfuel, cauls rochtz, *tenazet*, herba de Robert, tormentilla ---», p. p. *Rom.* XII, 101.5. Hi ha la

forma *tanacetum vulgare* com a nom científic: ignorem si té gaire antiguitat, si bé ja figura en Andrés Laguna (1555) com a tal nom científic, i m'inclino a no donar cap valor a l'afirmació del Bloch-W. «est attesté dans des gloses», car no hi ha res d'això en el CGL ni en cap altra font llatina. Però en canvi en tenim una dada segura en una font tan antiga i segura del llatí carolingi com el *Capitulare de Villis*, de princ. S. IX; on s'enumera, junt amb altres plantes, la *tanaxita* (ZRPb. xxxvii, 552).

Això ens ensenya tres coses: 1) Hagué d'haver-hi una base bastant antiga, femenina, *TANACĒTA, que amb l'evolució normal en francès de cĒ com a *ci-* o *-isi-* (CERA > *cire*, PLACĒRE > *plaisir* etc.), ja havia canviat *-ceta* en *-zida* en temps carolingis: allavors el mot s'estengué fins als nostres Pirineus, sense altre canvi que el rotacisme *-azida* > *-arida* (ben representat en els nostres Pirineus (*E. T. C.* I, 35, 91, *LleuresC.*, 299, sobretot quan és provinent de c^o o d). 2) D'altra banda hi hauria una forma amb terminació neutra *TENACĒTUM, que donaria lloc al b. ll. *tanacetum* dels botànics; però, judicant per l'oc. ant. *tenazet*, tan ben conservat, tindria més aviat TE- inicial que TA-; en efecte, fonèticament un canvi de TA- en TE- fóra tan inexplicable, com fàcil seria l'evolució oposada: la *e* pretònica sovint es canvia en *a* en tota mena de condicions, i aquí hi ajudaven alhora la dissimilació davant la *é* tònica i la influència dilatòria de la A intermèdia.

3) La doble terminació -ETUM/-ETA revela una formació de tipus collectiu, que tractant-se de nom de planta, és ben natural. Llavors -ETA seria de primer plural de -ETUM. Ara bé, només a base de TENACĒTUM albirem una explicació etimològica. Que en efecte té bons fonaments en llatí. Car l'adjectiu TENAX, -ACIS, es pogué substantivar, aplicada a noms de plantes, per poc que el seu sentit s'hi prestés, que certament s'hi prestava, quan és cosa tan corrent que els teixits vegetals siguin durs o tenaços. I de fet tenim moltes proves ja en la literatura llatina, que els autors apliquen *tenax* a les coses vegetals, amb predilecció, des dels més antics.

La tanarida, com em deien a Cerdanya, encatifa els prats fèrtils de les jaces: per això, justament perquè encatifa, se li aplicà la formació collectiva -ETUM, -ETA. Horaci ens parla del *tenax graminum*, l'herbei on jauria; «gazon qui tient fortement à la terre»: *tenaci in gramine iacere* (Epodes, II, 24); *glebis tenacissimum solum*, pondera Plini (v, ep. 6), i en un altre passatge «herba asperitate etiam vestium *tenaci*» (xxvii, § 15, 1); la *lappa* tenaç creix pertot barrejada amb les messes: «mixta *tenax* segeti / crescere *lappa* solet» acaba un dístic d'Ovidi (*Pontica* I, 14); de l'heura *tenax* ens en parlen tant Ovidi com Catul (61.34): «*tenax* hederà huc et huc arborem implicat»; i Sèneca dona *tenax* com a epítet del roure, tal com *alta*, del pi. En fi, la substantivació del mot ens consta com un fet, precisament per un tractat d'agricultura com el de Palladi, on el plural *tenaces* apareix, cinc vegades, substantivat, com a nom de la cua dels fruits: de les peres, de les olives etc. (veg. les cites en el For-